

שאלה: רצונות תפילין לא לגנום בגניזה הרגילה (ובדיני גניזה)

נוהגין כשרצונות תפילין איבדו נויים ואינם יפים כ"כ מחליפים בנאים ומהודרים, אף שגם עכשיו הם כשרים למצוה מדינא. והאמת אומר שנכנסנו בזה לשאלה חמורה שמבטל הרצונות משימושם לקודש שמסירן מהתפילין ומורידם לגניזה, והרי מעלין בקודש ואין מורידין, ובט"ז (א"ח קנ"ד סק"ז) מחדש דאף שאין מורידין מקדושה חמורה לקדושה קלה, היינו כל זמן שראוי לקדושה גדולה, אבל אם אינה ראויה לזה רק לקלה טפי עדיף להורידו לקדושה קלה מלגנוזו, והאחרונים תמהו ממנחות לב: דס"ת שבלה אין עושין ממנו מזוזה אף שאי אפשר בס"ת שבלה, וכן מיומא יב: בבגדי כהן גדול אף שאינם ראויים לו אסורים לכהן הדיוט לפי שאין מורידין וצריך גניזה, וקשה נימא קדושה קלה עדיף מגניזה, ע"כ מוכח דלא כט"ז. אבל נראה ליישב שיטת הט"ז שהוא ז"ל מיירי בתשמישי קדושה דוקא כמטפחות ס"ת וארון שקדושתו אינה מצד עצמה אלא לפי מה שראוי לשמש ולכן מוטב שישמש עדיין לקדושה קלה, אבל בקדושה ממש כמו פרשיות ובגדי כהונה לא מורידין אף שאי אפשר בחמורה.

ולפ"ז בניהון דידן ברצונות, הא אינם כפרשיות שהם גוף הקדושה אלא עיקרם תשמישי קדושה לבד, ע"כ כיון שגונזים אותם ולא מונחין בבזיון יש לומר שמותר כשרוצה להדר, וכן בציצית שמתירין היינו רק מבגד לבגד (סי' ט"ו ס"א) ולא הותר סתם להתיר דנראה שרק בקודש ממש האיסור דאין מורידין חמור שאפילו אפשר בקל הוא בזיון ולא שרינן, אבל רצונות דהן תשמישי קדושה, כשהוי לצורך כגון להידור שרינן, וא"ש המנהג להקל.

אמנם אני נבוך בדין זה, דס"ת שבלה חייבין לגנוז אצל ת"ח, עיין בבה"ל קנ"ד דמשמעות הש"ע שזהו חיובא לקבור אצל ת"ח דוקא ומסיק בשם הפמ"ג שאין נוהגין כן, ונראה דמש"כ שאין נוהגין כן היינו לקבור אצל ת"ח דוקא, (ואולי מפני שאין דין ת"ח בזה"ז), אבל צריך עכ"פ לקבורו בבית הקברות כמו מתי ישראל שהם כס"ת שנשרף, ולכן אף ס"ת שבלה נקבר שם כמיתת יהודי, וכן מכבדים דברי קודש לגנוז ולקבור בבית הקברות דוקא. שוב מצאתי בהגהות "חתם סופר" א"ח קנ"ד שצריך לקבור בבית הקברות דוקא, רק מסיק שאם אי אפשר קבורו במק"א דלא כ"שבות יעקב" ע"ש.

אמנם נראה פשוט דהנה היום זורקים לגניזה גם עתונים הכוללים בתוכם גם דברי חול, ואפילו דברי הבל הולכים לגניזה, וגונזים ביחד עם תפילין, מזוזות ורצונות שבקדושתיהו קיימי, ביחד עם אלו שאין בהם דין גניזה כלל, רק עיקר דינם הוא שלא לזורקם בבזיון, וכשקודש ממש גנוז ביחד עמהם רואה אני בזה בזיון קודש.

לפיכך נראה שחייבין לתקן שתי גניזות. אחד לדברי קדושה כמו בתים, פרשיות תפילין ומזוזות, וכ"ש יריעות מס"ת שראוי לגנוזם בבית הקברות דוקא ולבד, ונראה שמותר לקבור עמהם גם רצונות ששימשו להם, [רק שלרצונות אין צריך כלי חרס], ועוד גניזה שניה יש לעשות לדברים הנדפסים של כתבי קודש ודברי תורה שאסור לבזותם, ובהאי גניזה אפשר לגנוז גם עתונים המכילים דברי חול, דהכא הגניזה היא רק שלא לנהוג מנהג בזיון, ובחול המחובר לקודש אינו בזיון, אבל לכתחילה ראוי להוציא את הדברי חול ולא לגנוז עתון שלם,

ויש להזהיר האנשים לעשות כן, וגם עורכי עתונים ראוי להזהירם שלא לערב דברי תורה בעמוד אחד עם דברי חול דנמצאים מכשילים הרבים שלא יגנוזם וסופם שיהיו מושלכים לאשפה, וזה גורם ר"ל צרות ועניות בישראל, וראוי לעשות מדברי תורה לבד דף בפני עצמו, ולהדגיש שזהו דברי קודש ושיש לגנוזו.

אבל אם יניח בתים דתפילין מזוזות ורצועות ביחד עם עתונים ובפרט נדפסים שאין בהם קדושה, עובר באיסור בזיון דקדושה, ואף לאו ד"לא תעשון כן" נאמר על כיוצא בו, וברצועות אף אם אין הלאו דלא תעשון לגנוזם עם עתונים שאינו קודש ממש, מ"מ נוכל לגנוזם עם קודש, אבל לקודש ממש בזיון הוא להיות מונח עם עתונים שאין בהם חיוב גניזה כקודש, רק איסור בזיון לבד, דאלו הרי הם קודש ממש ובקדושתיה קאי, וחייבין ליזהר לנהוג בו כמו בקודש. (מיהו אפשר שאם עטף הרצועות בנייר מותר לגנוזם עם עתונים כמו בתרו"מ שכורכים סביב ומונח באשפה ולא חיישינן).

ונראה עוד דזהו חיוב על הציבור כמו שחייבין לסדר בית הקברות למתים, כך מוטל עליהם חיוב לסדר מקום קבורה לקדושה שבלה, וזהו חיוב שלהם מדינא. ונראה דגם מכספי חברה קדישא יש ליקח כדי לקבור שמה כל קודש, ונראה שראוי להם לטפל גם בדברי דפוס עם דברי תורה ולקבור בחפירה בפני עצמו שלא לשורפו בבזיון באשפה, ואף שגם בדפוס יש חמור יותר דהיינו כתבי קודש ואזכרה ויש שחמורין פחות, נראה שמותר לגנוזם ביחד בחפירה.

נמצא לדינא :

(א) ס"ת, פרשיות תפילין ומזוזות או נביאים וכתובים שנכתבו על קלף בקדושה, מניחם בכלי חרס וקוברים בבית הקברות בנפרד בצורה מכובדת, ולהם יכול להוסיף להוסיף גם רצועות התפילין.

(ב) כתבי קודש או אזכרות, חופרים חפירה וקוברים לאחר שהניחם בשקיות נילון, ויש ליזהר מאד שלא יהיו מונחים בבזיון.

ולפי דרכנו נראה ברצועות, שאם אין גניזה מיוחדת לקודש כמ"ש, רק בגניזה הכללית, אסור להורידם מקדושתם כשמוצא נאה יותר, שקודש הם ובקדושתיהו קיימי, ורק אם יקברם בפני עצמם כדין בבית הקברות בדרך כבוד ולא יהיו מונחים בבזיון, נראה דשרי גם לצורך הידור מצוה גרידא. וכעין דאמרינן במנחות ר"פ רבי ישמעאל שאפילו שחט שמנה ומצא נאה הימנה דמביא אחרת שמינה, וגם כאן נראה להתיר, אבל להוליך לגניזה שאינה מכובדת כדי לקיים מצות הידור אסור, ויקבל שכר יותר על הפרישה מעל ההידור, עיין אור שמח פ"ח דס"ת ה"ג. ובשאלות בשם הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל מביא שדעתו שגם בציצית שהוא תשמישי מצוה לחוד מחמיר שלא להתיר כאשר הם כשרים שיש בזה ביזוי מצוה, (מיהו בציצית יש מקילין בזה ואכמ"ל), וכ"ש בגניזה היום שמעורב שמה הרבה דברי חול, אין להתיר ברצועות להוריד מתשמישי קדושה לבזיון, ועיין ר"ה (יח ב) שעשו יום טוב כשביטלו הזכרת ש"ש בשטרות שלא יהיו מונחים בבזיון, וכל המתעסק בקודש כדיני הגניזה שכרו רב מאד שמייקר ש"ש

ודברי תורה, אשרי חלקו בזה ובבא. (ובשעת הדחק יש להתיר בעתונים שמעורב בהם ד"ת אם עטוף בנר שאינו ביחד ממש עם אשפה וכדומה).

ושמעתי שבעיר בני ברק מחלקים הגניזה לג' חלקים, האחת לס"ת תו"מ נביאים וכתובים שנכתבים בקלף בקדושה, שאותם גונזין בכלי חרס כדין, והב' במקום נפרד דברי תורה, והג' עתונים שמופיעים בהם ד"ת בגניזה בפ"ע, ובמקום שעושים כן אשריהם ואשרי חלקם